

Vol 14, No 2(28) (2012): วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ ปีที่ 14 ฉบับ
ที่ 2(28)มกราคม-มิถุนายน 2556

วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ ปีที่ 14 ฉบับที่ 2(28)มกราคม-มิถุนายน 2556

Table of Contents

บทวิจารณ์/บทปริทัศน์หนังสือ

บทวิจารณ์หนังสือ “ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยบนความหลากหลายและสับสน” THE BOOK
CRITICS OF CONTEMPORARY ARTS AND CULTURE
ON DIVERSITY AND CONFUSION

PDF

ปัญญา เทพสิงห์

บทความวิชาการ

บทบาทของสื่อแอนิเมชันในช่วงสงครามโลก: กรณีศึกษาสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น THE ROLE OF ANIMATION MEDIA DURING WORLD WAR: CASE STUDY IN UNITED STATES AND JAPAN

[PDF](#)

นิจจิ่ง พันระพจน์

บทความวิจัย

กระบวนทัศน์เชิงสังคมด้านครอบครัวในวรรณกรรมของดอกไม้สด THE SOCIAL PARADIGM OF FAMILY IN THE LITERARY WORKS OF DOKMAISOD

[PDF](#)

ทรงภพ ขุนมธุรส

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ : แนวคิด CONSTRUCTIONISM ในรายวิชา 235 575 เครื่องปั้นดินเผา สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

[PDF](#)

ไชยเดช แก้วสง่า

การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนลาดพร้าว PARTICIPATION OF URBAN COMMUNITY IN DEVELOPING ARTS AND CULTURE LEARNING CENTER : CASE STUDY, LAD PRAO COMMUNITY

[PDF](#)

จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า

การวิเคราะห์วัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในบทอ่านภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดชุมพร AN ANALYSIS OF CULTURE EMBEDDED IN READING TEXTS OF ENGLISH COURSEBOOKS USED IN LOWER SECONDARY LEVEL IN CHUMPHON EDUCATIONAL ADMINISTRATION AREA

[PDF](#)

ชนิดาภา ไตรสัตยา

โขน : ศิลปะประจำชาติไทยและสื่อวัฒนธรรมในบริบทสังคมร่วมสมัย KHON : THAI TRADITIONAL ARTS AND CULTURAL MEDIA IN CONTEMPORARY SOCIETY CONTEXT

[PDF](#)

ฐาปนีย์ สังสิทธิ์วงศ์

ตลาดย้อนยุคสามชุก: การเมืองเรื่องพื้นที่และธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต SAMCHUK, THE RETROMARKET: THE POLITICS OF SPACE AND THE BUSINESS OF NOSTALGIA

[PDF](#)

โศจิลักษณ์ กมลศักดิ์วิกุล

- ตัวละครและสไตล์การแสดงในบริบทและวัฒนธรรมไทย: กรณีศึกษาภาพยนตร์ไทยที่ได้รับรางวัล
PDF
- แห่งชาติสุพรรณหงส์ CHARACTER AND ACTING STYLES OF
THAI FILMS IN THAI CULTURE AND SOCIAL
CONTEXT: CASE STUDY OF THAILAND NATIONAL
FILM ASSOCIATION AWARDS (SUBHANAHONGSA
AWARDS
ปรวิ้น แพทยานนท์
- นัยการข่มขืนในละครโทรทัศน์และภาพยนตร์ไทย: วิพากษ์ผลการศึกษาวิธีวิทยาแบบโครงสร้าง
PDF
- THE IMPLICATIONS OF RAPES IN THAI TELEVISION
DRAMA AND MOVIES: A CRITIC OF STRUCTURAL
METHODOLOGY
วรรณนะ หนูหมื่น
- แนวคิดวิธีชีวิตครอบครัวจากความเปรียบในบทเรื่องลิเก
PDF
- มณี เทพาชมพู
- บทบาทและความสำคัญของวัดราชประดิษฐาน (วัดพะโคะ) ต่อชุมชนโดยรอบ THE ROLE
PDF
- AND THE IMPORTANCE OF WAT
RATCHAPHADITSATANA (WAT PHA KHO) FOR
SURROUNDING COMMUNITIES
นพรัตน์ ไชยชนะ
- แบบฝึกทักษะการฟังข่าวสั้นสำหรับนักเรียนโรงเรียนประชาคมนานาชาติระดับ
PDF
- Advance LISTENING SKILLS PRACTICE IN THE SHORT
NEWS FOR ADVANCE STUDENT OF INTERNATIONAL
COMMUNITY SCHOOL
นันทมนัส เลิศจรูญจิต
- ปัจจัยเชิงเหตุทางจิตและสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมใฝ่รู้ใฝ่ดีของนักศึกษาระดับปริญญาตรี THE
PDF
- PSYCHO-SOCIAL CORRELATES OF ACADEMIC AND
VIRTUE ORIENTED BEHAVIORS OF UNDERGRADUATE
STUDENTS
วรัทัศน์ วัฒนชีวินปกรณ์
- “ก๊วยต้อฮ่วย” (ภาษาสก็อต) อุบัติการณ์ของวัฒนธรรม SKOY LANGUAGE:
PDF
EMERGENT CULTURE
ชวิตรา ดันติมาลา
- อุปนิสัยความสุขในบล็อกไทย CONCEPTUAL METAPHOR OF
PDF
- HAPPINESS IN THAI BLOGS
รัชนิษฐ์า กลิ่นน้ำหอม

ตลาดย้อนยุคสามชุก: การเมืองเรื่องพื้นที่และธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต

SAMCHUK, THE RETROMARKET: THE POLITICS OF SPACE AND THE BUSINESS OF NOSTALGIA

โคจิลักษณ์ กมลศักดิ์ดาวิกุล

SOJILUK KAMONSAKDAVIKUL

นิสิตปริญญาเอก สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

GRADUATE STUDENT, PROGRAM IN ART AND CULTURE RESEARCH,

FACULTY OF FINE ARTS , SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์¹

SUPACHAI SINGYABUTH

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์²

SUPHAPHORN JINDAMANEEROJANA

อำนาจ เย็นสบาย³

AMNARD YENSABYE

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตลาดย้อนยุคสามชุกในบริบทของการเมืองเรื่องพื้นที่และในบริบทของธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีตโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีสำคัญที่ชาวตลาดสามชุกนำมาใช้เพื่อต่อสู้ ต่อรอง และปกป้องรักษาพื้นที่ตลาดสามชุกที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินมาตั้งแต่บรรพบุรุษไม่ให้ถูกไล่รื้อถอนจากกรมธนารักษ์ คือ 1) การผลิตสร้างความหมายใหม่ให้ตลาดสามชุกกลายเป็น “สามชุกตลาดร้อยปี” หรือ ‘ตลาดย้อนยุคสามชุก’ แหล่งท่องเที่ยวเชิงถวิลหาอดีต 2) การรื้อฟื้นอัตลักษณ์ในอดีตไม่ว่าจะเป็นโคลงนิราศสุพรรณและสุนทรภู่ ขุนจันทน์จันทน์ วัตถุประสงค์ของ เรื่องราวความทรงจำ และอาหารในชีวิตประจำวันของผู้คนในตลาดสามชุกให้มาเป็นสินค้าที่สามารถซื้อขายได้ในปัจจุบันเพื่อการบริโภคของนักท่องเที่ยว รวมทั้ง 3) การสถาปนาให้มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติและนานาชาติ ผลการวิจัยเรื่องนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจชุมชนที่กำลังเปลี่ยนผ่านไปเป็นชุมชนแห่งธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงถวิลหาอดีต รวมทั้งชุมชนที่มีมิติด้านการเมืองเรื่องพื้นที่ทั้งในและต่างประเทศได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ตลาดสามชุก ตลาดย้อนยุค การเมืองเรื่องพื้นที่ ธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต

Abstract

¹ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อาจารย์ที่ปรึกษาหลักวิทยานิพนธ์

² รองศาสตราจารย์ หมวดวิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์

³ รองศาสตราจารย์ คณะบดีวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์

The objectives of this research were to study Samchuk, the retromarket in the context of the politics of space and the business of nostalgia. The methodology of this research was a qualitative study. The findings indicated that the tactics of power of people in Samchuk that were used to contest, negotiate and protect their places from demolition by The Treasury Department were 1) the production of a new meaning for Samchuk market as “Samchuk, the one hundred year old market” or ‘Samchuk, the Retromarket’ 2) the revitalization of Samchuk’s identities from the past such as Sunthorn Phu and Nirat Supan, Khunjumnongjeenarak, appliances, stories from local peoples’ memories and daily foods to be commodities in the present, in order to increase tourist consumption and 3) the enhancement of local cultural heritage to be regarded as a part of national and international cultural heritages. The results of this research can be used as a model to comprehend the communities that are passing into the business of nostalgia tourism and the communities which engage with the politics of space that occur in Thailand and other countries around the world.

Keywords: Samchuk market, retromarket, politics of space, business of nostalgia

บทนำ

“ตลาดสามชุก” เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงถวิลหาอดีตแห่งหนึ่งที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนทั้งในระดับประเทศและภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ตลาดแห่งนี้ถูกผลิตสร้างให้เป็นตลาดย้อนยุคที่จำลองพื้นที่ทางกายภาพ วัตถุข้าวของและวิถีชีวิตของชาวตลาดสามชุกที่เคยเจริญรุ่งเรืองอย่างมากใน “อดีต” มาไว้ในโลก “ปัจจุบัน” ตลอดจนการแปรรูปอดีตเหล่านั้นให้เป็นสินค้า เพื่อเป็น “จุดขาย” ในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาบริโภคอดีตในพื้นที่แห่งนี้ อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวมิใช่เป็นเพียงการสร้าง ความหมายและตกแต่งพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับผู้คนในตลาดสามชุกเท่านั้น แต่เป็นกลวิธี (Tactics of Power) สำคัญของชาวชุมชนตลาดสามชุกที่ใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ ต่อรอง ช่างชิงและปกป้องรักษาพื้นที่แห่งนี้ที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินมาตั้งแต่บรรพบุรุษไม่ให้ถูกไล่รื้อถอนโดยกรมธนารักษ์

ดังนั้น การผลิตสร้างพื้นที่แห่งนี้ให้เป็นพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางเศรษฐกิจแบบใหม่ในนามของ “ตลาดย้อนยุคสามชุก” แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอดีตของชาวตลาดสามชุกนั้น จึงเป็นวิถีการต่อสู้ของคนที่ท้องถิ่นที่ไม่สยบยอมต่อจินตนาการและปฏิบัติการของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนของตนทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยการเรียกกลับอดีตของตนที่เคยถูกภาครัฐนิยามว่า เป็นพื้นที่ที่ไร้มูลค่าทางเศรษฐกิจขึ้นมาพลิกพื้นที่และสร้างให้เป็นโอกาสทางธุรกิจ จนสามารถนำชื่อเสียงมาสู่ท้องถิ่นและประเทศชาติในที่สุด ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ทำให้ตลาดสามชุกอยู่ในบริบทของการเมืองเรื่องพื้นที่และธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีตอย่างชัดเจนและกลายเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นแตกต่างจากตลาดย้อนยุคทั่วไป ผู้วิจัยจึงใช้ “ตลาดย้อนยุคสามชุก” เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อทำความเข้าใจชุมชนที่กำลังเปลี่ยนผ่านมาเป็นชุมชนแห่งธุรกิจการถวิลหาอดีตหรือ “ตลาดย้อนยุค” ที่กำลังเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่อง “พื้นที่ และการเมืองเรื่องพื้นที่” (Space/Politics of Space) ของ อังรี เลอเฟบว์ (Henri Lefebvre) [1] มาเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิเคราะห์ เลอเฟบว์อธิบายว่า พื้นที่ คือ “ผลผลิตจากการให้ความหมายของผู้คนในสังคม” ซึ่งความหมายหรืออัตลักษณ์ที่ถูกสร้างให้กับพื้นที่หนึ่ง ๆ นั้นเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของพื้นที่ทั้งสาม คือ พื้นที่กายภาพ (Physical Space) พื้นที่จินตนาการ (Mental Space) และพื้นที่ทางสังคม (Social Space) อย่างไรก็ตาม ความหมายของพื้นที่เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว มนุษย์ได้สร้างความหมายใหม่

ให้กับพื้นที่ตลอดเวลาเพื่อเป็นเป้าหมายในการยึดครองและครอบงำ ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือในการโต้ตอบ ต่อรอง และขัดขืนอำนาจที่เกิดจากความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์บนพื้นที่ ชีวิตประจำวันของคนในสังคมจึง เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของพื้นที่ หรือ การต่อสู้ช่วงชิงในการให้ความหมายกับพื้นที่รอบตัวที่ เรียกว่า “การเมืองเรื่องพื้นที่” (Politics of Space) อย่างมาก

การใช้แนวคิดเรื่อง “พื้นที่” และ “การเมืองเรื่องพื้นที่” ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ตลาด สามชุกนั้น สามารถทำให้เข้าใจถึงวิธีการผลิตสร้างความหมายหรืออัตลักษณ์ของพื้นที่ตลาดสามชุกของผู้คนที่ เกี่ยวข้องในแต่ละยุคสมัย ทั้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่ใช้ พื้นที่ร่วมกัน รวมถึงการถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือแสดงอำนาจของภาครัฐ และต่อสู้ต่อรองของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของแต่ละฝ่ายได้อย่างกระจ่างชัดอย่างเป็นพลวัต และเลื่อนไหลอยู่ ตลอดเวลา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้แนวคิด “ธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต” (Business of Nostalgia) ของ มูริซิโอ เพเลจจี (Murizio Peleggi) จากหนังสือชื่อ The Politics of Ruins and The Business of Nostalgia [2] มาเป็นแนวคิดร่วมใน การศึกษาวิเคราะห์ด้วย เพเลจจีนำเสนอแนวคิดไว้ 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นเรื่องของ “การเมืองเรื่องโบราณวัตถุ” (The Politics of Ruins) เพเลจจีอธิบายการสถาปนามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน คือ เมืองโบราณสุโขทัยและ อุทยานมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทยว่า รัฐได้กระทำผ่านเทคนิควิทยาการสร้างประวัติ- ศาสตร์ชาติ การตั้งหน่วยงานกรมศิลปากรขึ้นมาทำหน้าที่ดูแลแหล่งประวัติศาสตร์นั้นๆ และการสร้างสัญลักษณ์หรืออัตลักษณ์ ชาติขึ้นมาจากมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกสถาปนาให้เป็นมรดกวัฒนธรรมแห่งชาติ ส่วนที่สองเป็นการนำเสนอ แนวคิดเกี่ยวกับ “ธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต” (The Business of Nostalgia) ส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์กระบวนการทำ ให้มรดกวัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และการบริโภคสถานที่มรดกทางวัฒนธรรมในรูปลักษณะของการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม

แนวคิดเรื่อง “ธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต” ของเพเลจจีสามารถทำให้เข้าใจกระบวนการสร้างให้มรดกทาง วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นตลาดสามชุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมรดกทางด้านสถาปัตยกรรมกลายเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมของชาติและภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ตลอดจนกระบวนการรื้อฟื้นและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรม ในอดีตให้กลายเป็นสินค้า เพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภคอดีตของนักท่องเที่ยวชนชั้นกลางได้อย่าง เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

Institute of Culture and Arts

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาตลาดย้อนยุคสามชุกในบริบทของการเมืองเรื่องพื้นที่
2. เพื่อศึกษาตลาดย้อนยุคสามชุกในบริบทของธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต

วิธีดำเนินการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กับ “คน” กลุ่มต่างๆ และ ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนเหล่านั้นกับพื้นที่ ผู้วิจัยจึงเน้นการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการทำงานสนาม (Field Work Research) ณ พื้นที่วิจัยและพื้นที่ที่เกี่ยวข้องทั้งในเขตตลาดและชุมชนสามชุกซึ่งสัมพันธ์กับสายน้ำท่าจีน กับ บริเวณชุมชนเศรษฐกิจใหม่ที่สัมพันธ์กับทางหลวงแผ่นดิน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ พ่อค้าแม่ค้าในตลาดสามชุก ชาวชุมชน ตลาดสามชุก เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และนักท่องเที่ยว อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมทั้งการศึกษาจากเอกสารและสื่อโสตทัศนวัสดุ (Audio -

Visual Materials) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการทำงานสนามและโสตทัศนูปกรณ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาจากเอกสารและสื่อต่างๆ มาวิเคราะห์ผ่านแนวคิดหลักเรื่อง “พื้นที่” และ “การเมืองเรื่องพื้นที่” ของอังรี เลอเฟบวร์ (Henri Lefebvre: 1991) และแนวคิดรองคือ “ธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต” ของมูริซิโอ เพเลจจี (Murizio Peleggi: 2002) และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ ทั้งนี้สามารถจำแนกโครงสร้างเนื้อหาในส่วนนี้ได้ 3 ประเด็นสำคัญดังนี้ 1) อัตลักษณ์ของตลาดสามชุกในอดีตที่มีความหมายต่อการผลิตสร้างตลาดสามชุกในปัจจุบัน 2) ‘ตลาดย้อนยุคสามชุก’: การช่วงชิงการให้ความหมายต่อพื้นที่และการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ในอดีตให้เป็นสินค้า และ 3) การใช้อำนาจกฎเกณฑ์ขององค์กรเอกชนและรัฐระดับชาติและนานาชาติในการกำหนดคุณค่าทางประวัติศาสตร์ให้กับพื้นที่ตลาดย้อนยุคสามชุก

อัตลักษณ์ของตลาดสามชุกในอดีตที่มีความหมายต่อการผลิตสร้างตลาดสามชุกในปัจจุบัน ตลาดสามชุกระหว่างพ.ศ.2370 – 2398: พื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนสินค้าของคนท้องถิ่นริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน

ตลาดสามชุกกำเนิดขึ้นบนพื้นที่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน ณ บ้านสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรีในราวปีพ.ศ.2370 พื้นที่ปริมณฑลของบ้านสามชุกเป็นพื้นที่ทางสังคมของคนท้องถิ่นทั้งคนไทย ลาว ละว้า กะเหรี่ยง และจีนมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้คนเหล่านี้ยังชีพสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำท่าจีนและมีปฏิสัมพันธ์กันผ่านการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยคนไทยตั้งชุมชนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนและยังชีพด้วยการปลูกข้าว พืชสวน และทำการประมง ส่วนคนลาว ละว้า และกะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าและที่ดอนถัดริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนเข้าไป ยังชีพด้วยของป่าและนำมาแลกเปลี่ยนกับเครื่องอุปโภคบริโภคอื่นจากคนไทยและคนจีน สำหรับคนจีนได้เข้ามาเป็นส่วนผสมในพื้นที่ทางสังคมของบ้านสามชุกในฐานะของพ่อค้า ที่ใช้เรือแพขึ้นล่องตลอดลุ่มน้ำท่าจีนซึ่งครอบคลุมพื้นที่จังหวัดชัยนาท สุพรรณบุรีและสมุทรสาคร เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าต่างถิ่นกับผลผลิตของคนท้องถิ่นบ้านสามชุก

ชาวบ้านทั่วสารทิศเดินทางเข้ามาแลกเปลี่ยนสินค้า ณ บ้านสามชุกอย่างไม่ขาดสาย เห็นได้จากปริมาณฝ้ายของชาวกะเหรี่ยงที่นำมาแลกเปลี่ยนกับคนไทยและคนจีนที่จอดเรือแพเรียงรายตลอดริมฝั่งน้ำด้านหน้าชุมชน โดยภาษาหลักในการบรรจุเคลื่อนย้ายผลผลิตมาสู่พื้นที่การค้า ก็คือภาษาแม่ไม่ใ้सानที่มีชื่อตามภาษาท้องถิ่นว่า “กระซุก” และได้กลายเป็นชื่อเรียกนามชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ว่า “บ้านกระซุก” ต่อมาได้ปรับเป็น “บ้านสามชุก” [3] นามบ้านสามชุกชุมชนแห่งการแลกเปลี่ยนสินค้าได้ปรากฏในนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ [4] ที่เดินทางผ่านพื้นที่ดังกล่าวในปีพ.ศ.2379 ซึ่งในสมัยต่อมาชาวตลาดสามชุกได้นำบทกวีและช่วงเวลาที่สุนทรภู่เดินทางผ่านพื้นที่บ้านสามชุกมาเป็นพลังในการสร้างความหมายให้ตลาดสามชุกกลายเป็น “ตลาดร้อยปี”

ตลาดสามชุกระหว่างพ.ศ.2398 – 2441: ชุมชนการค้าข้าวริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน

ครั้นปีพ.ศ.2398 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้นำพาประเทศเข้าสู่ระบบการค้าเสรี “ข้าว” กลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศตามความต้องการของโลกทำให้ข้าวมีราคาสูงขึ้น รัฐจึงส่งเสริมให้ราษฎรที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการปลูกข้าวขยายพื้นที่นาเพื่อปลูกข้าวเชิงพาณิชย์ โดยยกเว้นและลดหย่อนการเก็บอากรค่านาในพื้นที่บุกเบิกใหม่เป็นเวลา 4 ปี และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัฐได้ยกเลิกระบบไพร่ทาสเพื่อให้ชาวนามีปริมาณแรงงานในครอบครัวอย่างเพียงพอต่อการผลิตเพื่อการส่งออก

ชุมชนบ้านสามชุกก็อยู่ในกระแสของการเปลี่ยนผ่านวิถีการปลูกข้าวเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้า แต่ด้วยเงื่อนไขข้อจำกัดของพื้นที่เดิม เนื่องจากพื้นที่ถัดจากบ้านสามชุกเข้าไปตอนโน้นเป็นพื้นที่ดอนขาดความอุดมสมบูรณ์ในการทำนา กอปรกับพื้นที่ทางกายภาพริมฝั่งแม่น้ำและสันดอนทรายกลางแม่น้ำก็ไม่เอื้อกับการคมนาคมขนส่งด้วยเรือบรรทุกขนาดใหญ่ที่นำผลผลิตข้าวจากท้องถิ่นไปยังกรุงเทพมหานคร ทำให้ชาวบ้านสามชุกส่วนใหญ่ย้ายครอบครัวไปขยายพื้นที่ปลูกข้าวและตั้งถิ่นฐานใหม่ ณ บ้านสามเพ็ง ด้วยเป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมเป็นผืนป่าสาธารณะอันกว้างขวาง และเป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมต่อเข้า-ออกกับชุมชนอื่นด้วยทางเกวียนได้ถึง 3 เส้นทางพร้อมกันนั้นริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนบริเวณบ้านสามเพ็งเป็นหาดที่มีความลาดยาวเอื้ออำนวยต่อการเข้าเทียบท่าของเรือขนส่งข้าวขนาดใหญ่ สามเพ็งจึงค่อยๆ กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมแห่งใหม่ของชาวบ้านสามชุกและพวกเขาได้เปลี่ยนผ่านนาม “บ้านสามชุก” เป็น “บ้านสามเพ็ง” ตามชื่อหมู่บ้านเดิม

จากราคาข้าวที่สูงขึ้นก่อให้เกิดการปล้นเรือค้าข้าว การลักขโมยโค กระบืออันเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำนาและความขัดแย้งเรื่องที่ดินระหว่างชาวนา ภาครัฐจึงต้องเข้ามากำกับดูแลให้ราษฎรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างราบรื่นและรักษาผลประโยชน์ของรัฐจากการเก็บภาษีอากรภายในชุมชนสามชุก ด้วยการจัดตั้ง “ที่ว่าการอำเภอนางบวช” ขึ้นในพ.ศ.2441 ณ พื้นที่บนฝั่งน้ำใกล้กับตลาดสามชุกทางทิศใต้ พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์โดยมีกรมธนารักษ์เป็นผู้กำกับดูแล จำนวนของผู้มาติดต่อราชการและข้าราชการที่มาจากส่วนกลางทำให้พื้นที่บนฝั่งมีความหมายใหม่ในเชิงเศรษฐกิจ พ่อค้าแม่ค้าจึงเคลื่อนย้ายและขยายพื้นที่ทางการค้าจากที่เคยตั้งร้านค้าเรือนแพอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ขึ้นมาปลูกเรือนร้านค้าบนฝั่งใกล้ที่ว่าการอำเภอมากขึ้นเรื่อยๆ

ตลาดสามชุกระหว่างพ.ศ.2457 – 2500: ตลาดประจำอำเภอที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

ในปีพ.ศ.2457 กระทรวงมหาดไทยเห็นถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากการค้าข้าวและจำนวนประชาชนในชุมชนบ้านสามชุกที่เพิ่มขึ้น จึงยกระดับให้บ้านสามชุกเป็น “อำเภอสามชุก” และเปลี่ยนชื่อจาก “ที่ว่าการอำเภอนางบวช” เป็น “ที่ว่าการอำเภอสามชุก” ทำให้มีผู้อพยพเข้ามาร่วมตั้งถิ่นฐานในชุมชนที่มีอนาคตทางเศรษฐกิจไม่น้อยต่อเนื่อง รวมทั้งนายหุ่ย แซ่เฮง “เถ่าแก่” คนหนึ่งที่ได้สะสมทุนรอนจากการเป็นเจ้าภาษีนายอากรก็ได้มาขอเช่าพื้นที่ในตลาดสามชุกซอย 1 และซอย 2 จากกรมธนารักษ์ในราวปีพ.ศ.2459 ปลูกสร้างเป็นอาคารร้านค้าไม้ 2 ชั้นหันหน้าเข้ากันเป็นแถวยาว โดยมีถนนเล็กๆ คั่นกลางเพื่อใช้เป็นทางเดินสำหรับลูกค้าที่เข้ามาจับจ่ายสินค้า สำหรับพื้นที่ที่ไ้ปลูกเป็นที่พักอาศัยของนายหุ่ยนั้นอยู่ต้นซอย 2 เป็นอาคารไม้ 3 ชั้น อาคารดังกล่าวนอกจากใช้เป็นที่อยู่อาศัยแล้ว นายหุ่ยยังใช้เป็นที่ตั้งกิจการโรงเหล้าโรงยาฝิ่นของตนเองอีกด้วย ซึ่งต่อมาประวัติของนายหุ่ยได้ถูกชาวตลาดสามชุกรื้อฟื้นและสร้างให้เป็นภาพตัวแทน “วีรบุรุษของชุมชน” ที่ทำคุณงามความดีให้กับรัฐไทยด้วยการเป็นเจ้าภาษีนายอากรคนแรกของตลาดสามชุก และบ้านของนายหุ่ยก็ได้รับการบูรณะตกแต่งและนำเสนอให้เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน

ด้วยวิถีชีวิต วิถีสังคมของชาวตลาดสามชุกที่ไม่ได้รับผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเหตุจูงใจให้คนจีนอพยพเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในพื้นที่ทางสังคมของสามชุกมากขึ้น พวกเขาได้นำทุน ทักษะการค้าและเครือข่ายการค้าของตนที่ถักทอไว้กับระบบเศรษฐกิจการค้าในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำแม่กลองมาใช้ค้าขายในพื้นที่ตลาดสามชุกด้วย การขยายเครือข่ายการค้าของตลาดสามชุกออกไปยังลุ่มน้ำใกล้เคียง ทำให้ภาครัฐสร้างประตูระบายน้ำชลมารคพิจารณ์และประตูเรือสัญจรชลมารคพิจารณ์ขึ้นที่หมู่ 3 ตำบลสามชุกในปีพ.ศ.2478 เพื่อควบคุมระดับน้ำของแม่น้ำท่าจีนที่เคยเป็นอุปสรรคต่อการขนส่งเคลื่อนย้ายสินค้าให้มลายหายไป พลวัตทางการค้าขายในตลาดสามชุกที่เชื่อมกับลุ่มน้ำส่วนอื่นจึงดำเนินไปได้อย่างเสถียรตลอดทั้งปี ส่งผลให้การคมนาคมทางน้ำด้วยเรือบรรทุกขนาดใหญ่ในลุ่มน้ำท่าจีนขยายตัวเพิ่มขึ้น

ตลาดสามชุกจึงกลายเป็นพื้นที่ที่รองรับผู้คนและสินค้าที่หลากหลาย จนต้องขยายท่าเรือรองรับการขึ้น-ลงของสินค้าและผู้โดยสารจากเดิมที่มีเพียง 3 ท่าเป็น 6 ท่า ขยายจำนวนพื้นที่ค้าขายในตลาดจากเดิมมีเพียง 2 ซอยเป็น 5 ซอย เกิดการรวมกลุ่มเป็นย่านการค้าย่อยขึ้น โดยร้านค้าที่ทำการค้าขายในลักษณะเดียวกันจะตั้งอยู่ในละแวกเดียวกัน ตลอดจนเกิดการขยายตัวของหน่วยงานราชการและธุรกิจเอกชนอย่างคึกคัก นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของโรงงานน้ำตาลซึ่งมีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 5 ของเอเชียและโรงสีข้าวขนาดใหญ่จำนวน 3 โรงส่งผลต่อพลวัตทางการค้าในตลาดสามชุกมากยิ่งขึ้นทั้งการซื้อขายวัตถุดิบที่ป้อนเข้าสู่โรงงานและผลผลิตจากโรงงานข้างต้น ซึ่งการซื้อขายแต่ละครั้งต้องใช้เงินจำนวนมาก จึงทำให้เกิดธนาคารพาณิชย์กว่าสิบแห่งตั้งรายล้อมตลาดแห่งนี้ ช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงพ.ศ.2500 ถือเป็นช่วงที่ตลาดสามชุกเกิดการขยายตัวและเกิดความรุ่งเรืองอย่างที่สุด

ตลาดสามชุกระหว่างพ.ศ.2504 – 2550: ชุมชนที่ถูกลดทอนบทบาทศูนย์กลางการค้าและความขัดแย้งกับภาครัฐ

เมื่อรัฐไทยเริ่มต้นพัฒนาประเทศด้วย “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” ในปีพ.ศ.2504 ซึ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก และหนึ่งในยุทธวิธีที่ส่งเสริมให้ประเทศมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็คือ การ “เร่งพัฒนาสาธารณูปโภค การชลประทาน พลังงานไฟฟ้าและระบบคมนาคม” [5] ซึ่งเมื่อทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340 ถูกสร้างขึ้นเพื่อเชื่อมระหว่างจังหวัดชัยนาทกับจังหวัดนนทบุรีโดยอยู่ห่างจากตลาดสามชุกไปทางทิศตะวันออกประมาณ 800 เมตร ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและตลาดการค้าสามชุกอย่างมาก เนื่องจากความสะดวกในการเดินทางและวิถีการขนส่งด้วย “ถนน” เป็นเหตุให้การเดินทางทางน้ำด้วยเรือซึ่งเคยนำพาผู้คนและสินค้าจากต่างถิ่นเข้ามายังตลาดสามชุกที่เคยคึกคักค่อย ๆ ชบเซาลงตั้งแต่ปีพ.ศ.2510 เป็นต้นมา

ต่อมาเมื่อทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340 ขยายจาก 2 ช่องทางเป็น 4 ช่องทาง ได้ส่งผลกระทบต่อจินตนาการของภาครัฐในการย้ายหน่วยงานราชการมาตั้งในบริเวณดังกล่าว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการเข้ามาติดต่อขอรับบริการ และเพื่อขยายพื้นที่ของหน่วยงานให้สามารถรองรับการให้บริการตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นจากการเติบโตของเมือง เมื่อมีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานและติดต่อราชการริมถนนหลวงมากขึ้น ตลาดริมถนนหลวงได้เกิดขึ้นหลายแห่งและกลายเป็นชุมชนทางเศรษฐกิจแห่งใหม่ เป็นเหตุให้ผู้ซื้อในตลาดสามชุกเริ่มลดจำนวนลงเรื่อย ๆ นอกจากนี้ “ถนน” และรถบรรทุกขนาดต่าง ๆ ที่นำสินค้านานาสารพัดไปถึงหน้าประตูบ้านของผู้ซื้อ เช่น ตลาดนัดสินค้าราคาถูก กอปรกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจในปีพ.ศ.2540 ได้เป็นปัจจัยโหมซ้ำที่ทำให้ตลาดสามชุกเกิดความซบเซา จนอยู่ในสภาพเงียบเหงาจนร้างไร้ผู้คน

ยิ่งไปกว่านั้น การขับเคลื่อนของทุนข้ามชาติในรูปแบบของห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เช่น โลตัส ได้เข้ามาตั้ง ณ บริเวณ 4 แยกริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340 ในช่วงปีพ.ศ.2550 ซึ่งห่างจากตลาดสามชุกเพียง 800 เมตรเศษ ความทันสมัยและกระแสบริโภคนิยมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีความหมายและรูปลักษณะใหม่นี้ ทำให้ลูกค้าประจำที่เคยเข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้าในตลาดสามชุก ขยับขยายออกไปเป็นลูกค้าประจำของห้างสรรพสินค้าสมัยใหม่แทน

สภาพความตกต่ำทางเศรษฐกิจของตลาดสามชุก กอปรกับอาคารบ้านเรือนภายในตัวตลาดได้ทรุดโทรมลงเป็นอย่างมาก อาคารร้านค้าที่เคยรุ่งเรืองถูกปล่อยให้เต็มไปด้วยหยากไย่ สกปรกรกรุงรังและไร้ความหมายทางเศรษฐกิจ ทำให้กรมธนารักษ์ผู้ดูแลผลประโยชน์ของที่ดินในซอย 1 ซอย 2 พื้นที่ริมน้ำและศาลเจ้าพ่อหลักเมืองในตลาดสามชุกเล็งเห็นว่า พื้นที่ดังกล่าวมิได้ก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจเหมือนเคย และผู้เช่าอาศัยส่วนหนึ่งก็ได้ย้ายไปอยู่ที่อื่นทั้งอาคารให้กรร้างว่างเปล่า ในปีพ.ศ.2528 กรมธนารักษ์จึงมีนโยบายที่จะรื้อถอนอาคารร้านค้าทั้งหมดออกไปเพื่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์แบบใหม่ขึ้นมาแทนที่ พร้อมทั้งปรับปรุงภูมิทัศน์ให้มีความสวยงามเป็น

ระเบียบเรียบร้อยมากยิ่งขึ้นภายใต้โครงการที่ชื่อว่า “โครงการพัฒนาที่ดินราชพัสดุแปลงบริเวณตลาดสามชุกเป็นอาคารพาณิชย์”

จากการประชุมร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่กรมธนารักษ์กับผู้เช่าที่ดินในปีพ.ศ.2530 ปรากฏว่า ผู้เช่ามีความคิดเห็นขัดแย้งกับกรมธนารักษ์ เนื่องจากไม่ได้รับความเป็นธรรมในจำนวนสิทธิการปลูกสร้างที่จะได้รับจากการวางผังอาคารใหม่ เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนการครอบครองในปัจจุบัน นอกจากนี้ กรมธนารักษ์ยังกำหนดให้ผู้เช่าต้องจัดหาแหล่งเงินทุนมาปลูกสร้างอาคารเอง ทำให้ผู้เช่ามั่นใจว่าจะไม่มีแหล่งเงินทุนใดให้การสนับสนุนเงินลงทุนหากพิจารณาจากสภาพความซบเซาของตลาดในขณะนั้น และต่างไม่แน่ใจว่าการลงทุนสร้างอาคารพาณิชย์ทดแทนตลาดเดิมนั้นจะทำให้ได้กำไรจากการค้าขายเหมือนในอดีต เพราะวิถีการเดินทางของผู้คนได้เปลี่ยนแปลงไปจนหมดสิ้น ความไม่เป็นธรรมและความไม่มั่นใจที่ได้รับ ทำให้ผู้เช่าที่ดินขอให้กรมธนารักษ์ชะลอการปลูกสร้างออกไปเป็นระยะเวลา 10 ปี ในช่วงเวลาดังกล่าวผู้เช่าต่างวิตกกังวลถึงอนาคตทางเศรษฐกิจของตน ต่างแสวงหากลวิธีในการดิ้นรนค้าขายด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ การนำสินค้าออกมาวางหน้าร้าน การจัดร้านใหม่เพื่อให้โดดเด่นสะดุดตา และการลดราคา แต่การค้าขายภายในตลาดยังคงไม่สามารถแข่งขันกับตลาดข้างนอกได้เพราะเป็นสินค้าชุดเดิมพอค้าแม่ค้าหลายรายจึงหันไปทำอาชีพเสริมทางการเกษตรควบคู่ไปกับการค้าขายจึงจะพออยู่รอดได้ แต่บางรายก็ปิดกิจการลงในที่สุด

ต่อมาระหว่างปีพ.ศ.2540-2544 ชาวตลาดสามชุกในซอยอื่นได้ร่วมคัดค้านการแปลงตลาดสามชุกเป็นอาคารพาณิชย์ด้วย เพราะว่าแผนผังใหม่ที่กรมธนารักษ์เสนอมาไม่เหลือความเป็นตลาดสามชุกในอดีตไว้เลย หากพื้นที่ในซอย 1 และ 2 แปลงเป็นอาคารพาณิชย์ที่ทันสมัยสอดคล้องกับตึกรามบ้านช่องที่รายล้อมตลาดสามชุกในขณะนั้นแล้ว จะทำให้อาคารร้านค้าในซอย 3 4 และ 5 มีความแปลกแยกกับพื้นที่และต้องถูกบีบให้มีการเปลี่ยนแปลงตามพื้นที่บริบทในที่สุด ผู้คนในซอยดังกล่าวต่างก็ไม่มั่นใจในมูลค่าทางเศรษฐกิจที่จะได้รับการลงทุนสร้างอาคารพาณิชย์เช่นกัน ประเด็นการถูกรื้อถอนที่อยู่อาศัยและสถานที่ทำมาหากินจากกรมธนารักษ์ จึงกลายเป็นปัญหาความเดือดร้อนร่วมกันของทุกคนในชุมชนตลาดสามชุก การแสวงหาแนวทางการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่กับกรมธนารักษ์จึงเริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2544

‘ตลาดย้อนยุคสามชุก’ : การช่วงชิงการให้ความหมายต่อพื้นที่และการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับอดีตให้เป็นสินค้าในปัจจุบัน

กลวิธีในการต่อสู้เพื่อปกป้องรักษาพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของชาวตลาดสามชุก เริ่มจากการใช้พื้นที่ทางสังคมของคนในชุมชนเชื่อมโยงไปยังพื้นที่ทางสังคมภายนอกชุมชนที่มีพลังและอำนาจในการต่อรองมากกว่า โดยการขอคำปรึกษาไปยัง ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดสุพรรณบุรี(สว.) และเป็นลูกหลานของชาวตลาดสามชุกโดยกำเนิด ทำให้เกิดการประชุมครั้งแรกร่วมกันระหว่างผู้เช่าที่ดินจากกรมธนารักษ์ ชาวตลาดสามชุก ดร.สมเกียรติ และเทศบาลตำบลสามชุกขึ้น ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมลได้เสนอแนวคิดที่ว่า ควรจะอนุรักษ์ตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ด้วยสอดคล้องกับยุทธศาสตร์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) และ 9 (พ.ศ.2545-2549) ซึ่งต้องการให้สังคมไทยเป็น “สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้” ที่เปิดโอกาสให้คนไทยสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต [5] แนวคิดดังกล่าวทำให้ตลาดสามชุกได้เชื่อมพื้นที่ทางสังคมผนวกเข้ากับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระดับชาติ เพื่อใช้เป็นวาทกรรมในการต่อรองกับกรมธนารักษ์ ผลจากการประชุมครั้งนี้ก่อให้เกิดคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ขึ้น เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงานต่อไป

จากประสบการณ์การไปศึกษาดูงานของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์เกี่ยวกับตลาดร้อยปี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และ การเข้าร่วมสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับกระแสของการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่เน้นการ

ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism) โดยการสนับสนุนของมูลนิธิชุมชนไทย กอปรกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ พองสบู่แตกในช่วงปีพ.ศ.2540 ที่มีการกล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเน้นหลักของการพึ่งตนเอง ด้วยการพัฒนาสิ่งที่ตนเองมีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดหรือเกิดความมั่งคั่งงอกงามขึ้น ทำให้คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์เกิดจินตนาการชุดใหม่ต่อพื้นที่ตลาดสามชุกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ตลอดจนความเป็นของแท้และดั้งเดิมของศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์สืบทอดมากกว่าร้อยปีก่อนของชาวตลาดสามชุกสามารถสร้างความหมายในเชิงเศรษฐกิจให้กับพื้นที่ได้ และสามารถใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้กับระบบทุนนิยมข้ามชาติ ชาวตลาดสามชุกจึงผนึกความหมายของแหล่งการเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเข้าด้วยกันในลักษณะ “ตลาดย้อนยุค” ที่จำลองประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปวัฒนธรรมในอดีตของชาวสามชุกมาให้ประชาชนสามารถสัมผัสได้ในปัจจุบันด้วยความเพลิดเพลิน การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวจะทำให้เศรษฐกิจของชาวสามชุกเกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นได้ [6] ดังนั้น การรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมในอดีตให้กลายเป็นสินค้าในปัจจุบันของชาวตลาดสามชุกได้เริ่มขึ้นในราวปีพ.ศ.2544

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า ยุทธวิธีที่ชาวตลาดสามชุกนำมาใช้ต่อสู้ต่อรองและปกป้องรักษาพื้นที่แห่งนี้จากกรรมกรักษ์ จะประกอบด้วยการผลิตสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่ หรือ การเมืองเรื่องพื้นที่ และการทำอดีตให้เป็นสินค้า หรือ ธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีตควบคู่คลุกเคล้ากันอยู่เสมอ ซึ่งในบทความส่วนต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการผลิตสร้างความหมายของพื้นที่ตลาดย้อนยุคสามชุก และกระบวนการทำให้มรดกวัฒนธรรมในอดีตกลายเป็นสินค้า ในประเด็นดังต่อไปนี้

โคลงนิราศสุพรรณและสุนทรภู่: การประกอบสร้างความหมายของ “สามชุกตลาดร้อยปี”

กฤตยา เสริมสุข [7] หนึ่งในแกนนำคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ ฝ่ายเสริมสร้างเอกลักษณ์ กล่าวว่า “การสืบค้นประวัติของตลาดสามชุกจากโคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ นั้น ทำให้ได้พบรายละเอียดทั้งสภาพสังคม เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์และอื่นๆ มากมายทีเดียว” โดยในโคลงนิราศสุพรรณซึ่งประพันธ์โดยสุนทรภู่ในปีพ.ศ.2379 ได้บรรยายพื้นที่ป่านอกเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรีขึ้นมาทางเหนือซึ่งเป็นเขตของบ้านสามชุกว่า ป่าชั้นนอกเป็นที่อยู่ของชาวกะเหรี่ยงและป่าชั้นในบนภูเขาสูงเป็นที่อยู่ของชาวละว้า รวมทั้งบรรยายการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของคนที่ 2 กลุ่มโดยอาศัยพื้นที่ของแม่น้ำท่าจีนบริเวณบ้านสามชุก ไว้ในบทที่ 217 ดังนี้

ถึงนามสามชุกถ้ำ	ป่าดง
เกรียงไร้ได้พ่ายลง	แลกล้ำ
เรือค้าทำนั้นคง	คอยเกรียง เรียงเอย
รายจอตทอดทำน้ำ	นับฝ้ายขายของ [4]

พื้นที่ที่สุนทรภู่กล่าวถึงในนิราศบทข้างต้น คือ พื้นที่ตลาดสามชุกเดิมซึ่งกำเนิดขึ้นบนพื้นที่ทางกายภาพริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน ณ บ้านสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรีในราวปีพ.ศ.2370 และเป็นพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนสินค้าของคนท้องถิ่นริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน แต่สำหรับตลาดสามชุกในปัจจุบัน คือ พื้นที่ของบ้านสามเพ็ง ซึ่งสุนทรภู่ได้กล่าวถึงบ้านสามเพ็งในสมัยนั้นไว้ในนิราศบทที่ 219 ว่า ยังเป็น “พื้นที่ป่า” ขนาดใหญ่และยังไม่มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในบริเวณดังกล่าว ไว้ดังนี้

สามเพ็งเลงสะล่างไม้	ไพรสน
ป่าใหญ่ไซ้เขตคน	ขาดบ้าน
ร่มรื่นชื่นชมชล	ชุ่มแต่ แร่เอย
ปลาวายสายสินสอ้าน	สอาดตื่นพื้นทรายฯ [4]

บ้านสามเพ็งเริ่มเป็นชุมชนในราวปีพ.ศ. 2439 เนื่องจากชาวตลาดสามชุกเดิมได้เคลื่อนย้ายพื้นที่ทำกินเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวเข้ามายังพื้นที่แห่งนี้และพวกเขาได้เปลี่ยนผ่านนามของ “บ้านสามเพ็ง” ให้เป็น “บ้านสามชุก” ตามชื่อหมู่บ้านเดิม ด้วยชื่อหมู่บ้านที่เหมือนกันแต่พื้นที่ต่างกัน ทำให้ชาวตลาดสามชุกปัจจุบันฉวยใช้และเคลื่อนย้าย “ชื่อและช่วงระยะเวลาของการก่อกำเนิดชุมชน” ของบ้านสามชุกเดิมมาประทับลงบนพื้นที่บ้านสามชุกใหม่เพื่อทำให้บ้านสามชุกและบ้านสามเพ็งกลายเป็นพื้นที่เดียวกัน ตลอดจนมีจุดกำเนิดประวัติความเป็นมาของชุมชนจุดเดียวกัน ตลาดสามชุกใหม่จึงถูกผลิตสร้างให้มีความหมายใหม่ในชื่อของ “สามชุกตลาดร้อยปี” หรือ “ตลาดย้อนยุคสามชุก” ภาพตัวแทนของชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า 100 ปี ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานจากโคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ที่ถูกบันทึกไว้บน “ป้ายทางเข้า” ตลาดสามชุก

ถึงแม้ว่านามบ้านสามชุกจะถูกบันทึกเป็นหลักฐานในเอกสารการเดินทางของคนอื่นที่เคยเข้ามา หรือผ่านบริเวณนี้มาก่อน แต่ชาวตลาดสามชุกได้เลือกใช้สุนทรภู่มาเป็นพลังในการนิยามนามของตลาดร้อยปี ก็เพราะ “สุนทรภู่” ได้รับการยกย่องให้เป็นกวีเอกของโลกซึ่งเป็นที่รู้จักของผู้คนในระดับสากล สุนทรภู่จึงเป็นบุคคลสำคัญของชาติไทยที่ประวัติและผลงานของท่านสมควรจะได้รับการจารึกและอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาเรียนรู้ ดังนั้น โคลงนิราศสุพรรณและสุนทรภู่ จึงถูกชาวตลาดสามชุกหรือพื้นที่ขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้ต่อรองเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงนัยความหมายกับกรมธนารักษ์ว่า พื้นที่แห่งนี้มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพราะมีความสัมพันธ์กับกวีคนสำคัญของประเทศและของโลก ดังนั้นพื้นที่แห่งนี้จึงมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ในขณะที่เดียวกันคำว่า “ตลาดร้อยปี” ก็สามารถนำมาสร้างจุดขายที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเชิงถวิลหาอดีตได้เป็นอย่างดี เมื่อนักท่องเที่ยวเดินลอดป้ายทางเข้าตลาดสามชุกที่ด้านหน้าถูกเขียนว่า “สามชุกตลาดร้อยปี” และด้านหลังเป็นบทนิราศของสุนทรภู่ที่ประพันธ์ขึ้นในพ.ศ.2379 เข้ามาในพื้นที่ตลาดสามชุกนั้น นักท่องเที่ยวจะรู้สึกได้ว่าพวกเขากำลังก้าวข้ามผ่านมิติแห่งกาลเวลา ป้ายดังกล่าวจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่เปลี่ยนผ่าน “พื้นที่และกาลเวลาแห่งปัจจุบัน” ย้อนกลับไปสู่ “พื้นที่และเวลาแห่งอดีตกาล” ของตลาดสามชุกเมื่อกว่าร้อยปีที่ผ่านมา

ดังนั้น โคลงนิราศสุพรรณและสุนทรภู่จึงมีความหมายต่อพื้นที่ปัจจุบันของตลาดสามชุกทั้งการนำมาสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่เพื่อต่อสู้ต่อรองกับกรมธนารักษ์และสร้างจุดขายให้แก่ธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงถวิลหาอดีต

ขุนจ้านงจันนารักษ์: การเรียกคินบุคคลผู้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่รัฐไทยและสร้างภาพตัวแทนของการเป็นชุมชนของคนจีน

Institute of Culture and Arts

ประวัติของขุนจ้านงจันนารักษ์จากคำบอกเล่าผ่านความทรงจำของลูกหลานและชาวตลาดสามชุก ได้ถูกบันทึก ร้อยเรียงและนำเสนอไว้ใน “พิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ้านงจันนารักษ์” ดังนี้

“ขุนจ้านงจันนารักษ์เดิมชื่อ นายหุย แซ่เฮง เป็นชาวจีนแต่เกิดที่สุพรรณบุรี หลังการสมรสท่านได้นำครอบครัวมาทำกิจการโรงเหล้าและโรงยาฝิ่นที่ตลาดสามชุก โดยเช่าที่ราชพัสดุบริเวณหัวซอย 2 ปลูกบ้าน 3 ชั้นเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กผสมไม้ กิจการโรงเหล้าและโรงยาฝิ่นของท่านรุ่งเรืองมากขยายครอบครัวไปหลายอำเภอ ท่านให้ความร่วมมือกับทางการเป็นอย่างดีโดยการส่งภาษีอากรอย่างสม่ำเสมอ เป็นบุคคลตัวอย่างระดับจังหวัด จึงได้พระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็น “ขุนจ้านงจันนารักษ์” ตำแหน่งกรมการพิเศษ จังหวัดสุพรรณบุรี นายอากรสุรา-ฝิ่น ตักดินา 400 ไร่ ขุนจ้านงจันนารักษ์เป็นคนดีมีเมตตา ท่านจะช่วยเหลือเกื้อกูลคนตกทุกข์ได้ยาก คนอพยพมาใหม่ ใครทะเลาะวิวาทกันมาปรึกษาท่าน ท่านจะแนะนำและตัดสินอย่างยุติธรรม ท่านเป็นผู้นำในกิจกรรมทั้งประเพณีไทยและจีน”

ประวัติของชุมชนจันทน์จันท์ที่ถูกนำเสนอข้างต้น เป็นอดีตเพียงส่วนหนึ่งที่ถูกคัดเลือกให้เป็นภาพตัวแทนของ “วีรบุรุษของชุมชน” ที่ได้ทำคุณงามความดีให้กับประเทศชาติจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระมหากษัตริย์ไทยให้ดำรงตำแหน่งขุนนางไทย ในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่กวดทัณฑ์ “การกระทำที่ผิดศีลธรรม” จากการเป็นเจ้าของโรงเหล้าโรงยาฝิ่น ด้วยการเป็นผู้มี “คุณธรรม” ซุดหนึ่งที่ชอบช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุต่างๆ จนกลายเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคนในชุมชนตลาดสามชุก การกระทำผิดศีลธรรมดังกล่าวจึงถูกกวดทัณฑ์และทำให้ล้างเลือนจากความทรงจำของผู้คน

“การเมืองเรื่องอดีต” ของชุมชนจันทน์จันท์นั้น ชาวตลาดสามชุกได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ต่อรองกับกรมธนารักษ์ โดยแสดงให้เห็นว่า ณ พื้นที่แห่งนี้มีบุคคลสำคัญที่ได้ทำคุณประโยชน์ให้กับแผ่นดินไทยมาตลอดอายุราชการอย่างสม่ำเสมอและพื้นที่แห่งนี้ก็เป็นพื้นที่ที่สร้างรายได้ให้รัฐไทยเสมอมา ทั้งพื้นที่และบุคคลจึงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไม่สมควรถูกลบล้างหรือถอนจากความทรงจำของผู้คน และเพื่อให้ชุมชนจันทน์จันท์กลับมาเป็น “ตัวตน” ในปัจจุบันอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ชาวตลาดสามชุกจึงบูรณะ ปรับปรุงและตกแต่งตึก 3 ชั้นของชุมชนจันทน์จันท์ที่งดงามด้วยการฉลุไม้เป็นลวดลายประดับประดาตามส่วนต่างๆ ของอาคาร พร้อมกระเบื้องปูพื้นที่สั่งทำพิเศษจากต่างประเทศ และสร้างความหมายให้เป็น “พิพิธภัณฑ์บ้านชุมชนจันทน์จันท์”

พิพิธภัณฑ์ชุมชนของชาวตลาดสามชุกแห่งนี้ นอกจากเป็นพื้นที่สถาปนาอัตลักษณ์ใหม่ของชุมชนจันทน์จันท์ในฐานะ “วีรบุรุษของชุมชน” แล้ว ยังทำหน้าที่เป็นภาพตัวแทนการเป็นชุมชนของคนจีนอีกด้วย เพราะที่ชั้น 2 ของพิพิธภัณฑ์ได้จัดแสดงวิถีชีวิตของชุมชนจันทน์จันท์ซึ่งเป็นเจ้าแก้วคนจีนในตลาดสามชุก ผ่านการจัดวางเครื่องเรือน วัตถุข้าวของเครื่องใช้ ภาพถ่ายตลอดจนเนื้อหาต่างๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสอย่างใกล้ชิด

ดังนั้น การเรียกคืน “ชุมชนจันทน์จันท์” บุคคลสำคัญของชุมชนให้กลับมาเป็นตัวตนในปัจจุบัน นอกจากนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับกรมธนารักษ์ว่า พื้นที่แห่งนี้มีบุคคลสำคัญที่สัมพันธ์กับรัฐไทยโดยการทำความคุณประโยชน์ด้วยการเก็บภาษีอากรให้กับประเทศชาติอย่างเที่ยงตรงสม่ำเสมอแล้ว พิพิธภัณฑ์บ้านชุมชนจันทน์จันท์ยังจำลองวิถีชีวิตของชาวจีนในตลาดสามชุกในอดีตมาให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสจับต้องได้ในปัจจุบันอีกด้วย

“ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต”: การรื้อฟื้นวัตถุและเรื่องราวในอดีตเพื่อสร้างบทสนทนายาระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน

นอกจากอดีตของบุคคลสำคัญและพื้นที่ของตลาดสามชุกบางส่วนจะถูกบันทึกและนำเสนอในพิพิธภัณฑ์บ้านชุมชนจันทน์จันท์แล้ว เรื่องราวในอดีตของผู้คนที่ทำมาค้าขายในตลาดแห่งนี้มาตั้งแต่บรรพบุรุษก็ถูกถ่ายทอดผ่านคำบอกเล่า ภาพถ่ายเก่าๆ ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและเครื่องมือเครื่องใช้ประกอบอาชีพมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายจากเจ้าของบ้านที่อาศัยอยู่ในตลาดย่านยุคสามชุกแต่ละหลังด้วยเช่นกัน ซึ่งปฏิบัติการดังกล่าวชาวตลาดสามชุกเรียกว่า “พิพิธภัณฑ์บ้านพูดได้” แนวคิดการทำพิพิธภัณฑ์บ้านพูดได้นั้น คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ ประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ เล่าว่า “พอไปเห็นพิพิธภัณฑ์บ้านอาจารย์เอนก นาวิกมูลก็นึกขึ้นมาได้ว่า สามชุกน่าจะให้เป็นพิพิธภัณฑ์ทั้งตลาดเลยดีกว่า ทำให้เป็นตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” [8] ซึ่งอาคารร้านค้าภายในตลาดสามชุกที่สมัครเข้าร่วมโครงการพิพิธภัณฑ์บ้านพูดได้และยินดีที่จัดหาที่ว่างภายในบ้านเพื่อนำข้าวของเครื่องใช้ ของสะสม หรือภาพถ่ายมาจัดแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชมและศึกษานั้น มีจำนวนทั้งสิ้น 19 ร้านค้า

เรื่องราวประวัติความเป็นมาของร้านค้าเหล่านี้ถูกบันทึกและนำเสนอไว้ในหนังสือชื่อ “สืบสานงานศิลป์ถิ่นสามชุก” และได้วางจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว ณ พิพิธภัณฑ์บ้านชุมชนจันทน์จันท์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับร้านค้าและสถานที่สำคัญภายในตลาดสามชุกภายใต้แก่นเรื่องดังนี้ หนึ่ง การปรุงอาหารด้วยกรรมวิธีดั้งเดิมและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ร้านน้ำพริกแม็กมั้ง ร้านกาแพ่ท่าเรือส่ง สอง การผลิตสินค้า

และบริการด้วยเทคนิคและอุปกรณ์โบราณสุดคลาสสิก เช่น การถ่ายภาพย้อนยุคของร้านศิลป์ธรรมชาติ สาม การผลิตสินค้าและบริการที่อาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น ร้านทันตกรรมโบราณตั้งซิมซัง และ ร้านขายยาจีนฮกกงวันตั้ง สี ร้านขายของเก่า เช่น ร้านรัชพรและร้านบุญช่วยหัตถกิจขายนาฬิกาโบราณ และ ห้า ร้านขายของชำที่ใช้อุปกรณ์บริโภคในปัจจุบันแต่สะสมของโบราณ เช่น ร้านขายของชำบ้านที่เจ้าของร้านสะสมเครื่องทองเหลืองที่ได้รับมรดกตกทอดมาตั้งแต่รุ่นคุณยาย หรือ ร้านขายทองที่นิยมสะสมเครื่องถ้วยลายครามและเครื่องเงิน เป็นต้น [9]

จะเห็นได้ว่า ภาพและเรื่องราวของร้านค้าแต่ละแห่งได้ถูกเรียบเรียงและนำเสนอเพื่อเป็นภาพตัวแทนของ “ความเก่าแก่ ความโบราณ และความเป็นท้องถิ่น” เพื่อสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตที่ดีได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสิริกมล ศรีเดช ที่พบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังตลาดดอนหวายนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการไปบริโภควิถีชีวิตและชุมชนโบราณอันมีบ้านเรือนเก่าแก่เป็นสัญลักษณ์สำคัญ [10]

เรื่องเล่าของแต่ละร้านที่ปรากฏในหนังสือ เปรียบดั่ง “พื้นที่” ที่นำพาเจ้าบ้านและผู้มาเยือนได้พูดคุยกันในสิ่งที่มีความสนใจร่วมกัน บทสนทนาระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่แตกต่างกันไปตามวัย เพศ การศึกษา ฐานะระดับการศึกษา ภูมิฐานะ ประสบการณ์และความทรงจำอย่างต่อเนื่อง ทำให้ตลาดแห่งนี้อุดมไปด้วยเรื่องคุย/เรื่องเล่ามากมายสารพันที่ไม่รู้จักจบสิ้นระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ความ “มีชีวิตชีวา” ของตลาดสามชุกจึงเกิดขึ้นจากบทสนทนาที่ “สดใหม่” ในแต่ละวัน ดังเสียงสะท้อนจากนักท่องเที่ยวท่านหนึ่งว่า “เมื่อมาเห็นบรรยากาศก็เหมือนได้เจอเพื่อนเก่า เกิดความตื่นเต้น เป็นตลาดที่มีชีวิต สามารถสัมผัสได้ พูดคุยได้ ถามได้”

การรื้อฟื้นความทรงจำ เรื่องราว และวิถีชีวิตของในอดีตของเจ้าของร้านแต่ละร้านมาจัดวางในปัจจุบัน นอกจากจะสร้างความหมายใหม่ให้กับบ้านเรือนร้านค้าของชาวตลาดสามชุกที่เคยเป็นเพียงแหล่งพำนักอาศัยและแหล่งทำมาหากินและกำลังถูกไถ่รื้อให้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์บ้านพูดได้แล้ว ยังใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ต่อรองกับกรมธนารักษ์ว่า บ้านแต่ละหลังไม่ว่าจะเป็นตัวอาคารบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ที่นำมาจัดแสดง ตลอดจนบรรยากาศถูกประจุไปด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งถูกนำมาแปรรูปให้กลายเป็น “จุดขายและบริการ” ในธุรกิจการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับอดีตได้อีกด้วย

อาหารและเครื่องดื่มโบราณ: การแปรรูป “ความเป็นของแท้และดั้งเดิม” ให้เป็นสินค้าที่สามารถซื้อขายได้

พ่อค้าแม่ค้าทั้งหลายในตลาดสามชุกต่างช่วยกันจำลองบรรยากาศภายในร้านให้เสมือนอดีต พร้อมทั้งเรียกคืนและตรึงวิธีการทำมาหากินของตนในอดีตไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรรมวิธีการผลิตอาหารและเครื่องดื่มที่เป็นสูตรลับเฉพาะของร้านและได้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษให้ออกมาเป็นสินค้าในนามของ “อาหาร ขนม และกาแฟโบราณ” เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้บริโภคสินค้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้ให้อิ่มท้องและจับจ้อง “ความเป็นของแท้และดั้งเดิม” ให้อิ่มตาอิ่มใจ ซึ่งเป็นวิธีการบริโภคที่สอดคล้องกับรสนิยมของชนชั้นกลางที่ไทยหาดีต่ออันรุ่งเรืองและความมั่งคั่งของความเป็นไทยที่พวกเขาไม่สามารถหาได้จากสินค้าทั่วไปในแต่ละวัน

หนังสือแนะนำทุกเล่มที่ได้กล่าวถึงตลาดย้อนยุคสามชุก ต้องเอ่ยถึง “กาแฟโบราณท่าเรือส่ง” ซึ่งเป็นร้านกาแฟที่เก่าแก่มากที่สุดของตลาดสามชุก และบรรยายถึงวิธีการชงกาแฟแบบดั้งเดิม จากเมล็ดกาแฟที่ผ่านการคัดสรรและคั่วเองด้วยสูตรลับเฉพาะเพื่อแสดงถึงความเป็นของแท้ ด้วยคุณสมบัติทั้ง 2 ประการข้างต้น จึงทำให้รสชาติกาแฟของที่นี่ “อร่อย” แตกต่างไปจากกาแฟปรุงสำเร็จโดยทั่วไปอย่างสิ้นเชิง พร้อมกันนั้น นักท่องเที่ยวยังมีโอกาสได้จับจ้องกรรมวิธีการผลิตได้ทุกขั้นตอน พร้อมกับเสพบรรยากาศของร้านและความมีอัธยาศัยไมตรีของเจ้าของร้านต่อลูกค้า ซึ่งฉายภาพความสวยงามของคนในชนบทซึ่งหาไม่ได้ในสังคมเมืองปัจจุบัน ดังคำบรรยายของผู้เขียนในหนังสือแนะนำเที่ยวเล่มหนึ่งว่า

“สิ่งที่ทำให้หยุดก็ก ก็คือกลิ่นหอมกรุ่นของกาแฟโบราณ ร้าน “ท่าเรือส่ง” จึงอดไม่ได้ที่จะต้องเข้าไปขอตี้ม คลายร้อนสักแก้ว บรรยากาศภายในร้านเรียกว่าเก่าแก่แต่มีเสน่ห์ โต้ะหินอ่อนและเก้าอี้ไม้ทุกตัวใช้ ติดต่อกันมาตั้งแต่รุ่นเปิดร้าน ที่นี้จะได้นั่ง “ดู” เจ๊ซิ่งและเจ๊ม่วยเล็ก เจ้าของร้านรุ่นปัจจุบันผลัดกันชง กาแฟอย่างแคล่วคล่อง ลีลาการลวกน้ำร้อนลงตุ้งกาแฟผงคั่วนั้นบ่งบอกได้ถึงความชำนาญชำนาญ ผมสั่ง กาแฟเย็นใสนม ชดเข้าไปอี๊ดแรกก็รู้สึกสดชื่นอย่างประหลาด เจ้าของร้านยิ้มหวานแล้วบอกว่า ที่อร่อย อย่างนี้ต้องมีเหตุผล เพราะทางร้านมีการคั่วเมล็ดกาแฟเองด้วยสูตรลับเฉพาะรุ่นคุณปู่ จึงทำให้รสชาติ และกลิ่นหอมหวานจนยากที่จะหาที่ใดเทียบ และขายต่อเนื่องกันมากกว่า 100 ปีแล้ว ตั้งแต่สมัยอำเภอสามชุกยังเป็นศูนย์กลางสำคัญในการเดินทางขึ้นล่องแม่น้ำ” [11]

การนำอาหาร ขนมและเครื่องดื่มที่ชาวตลาดสามชุกบริโภคกันในชีวิตประจำวันมาสร้างคามหมายใหม่ ให้เป็น “บะหมี่โบราณ หมี่กรอบโบราณ ขนมกวนเจ้าเก่า หรือน้ำพริกต้นตำรับ” เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความเป็น ของแท้และดั้งเดิม พร้อมทั้งตรึงกรรมวิธีการผลิตเครื่องบริโภคเหล่านี้ให้เสมือนในอดีตนั้น นอกจากสามารถสร้าง พลวัตทางเศรษฐกิจให้ตลาดย่านยุคสามชุกกลับมาเจริญรุ่งเรืองได้อีกครั้ง จากเม็ดเงินจำนวนมหาศาลของ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาบริโภคอดีต ณ พื้นที่แห่งนี้ ทั้งในรูปแบบของสินค้าบริโภคและบรรยากาศแล้ว ยังสามารถนำมาใช้ เป็นเครื่องมือในการช่วงชิงผู้ซื้อที่ถวิลหาอดีตของตลาดสามชุกกลับมาจากระบบธุรกิจการค้าที่ทันสมัยอีกด้วย ซึ่งวิภาณี กาญจนานุกัญญกุล พบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามายังตลาดดอนหวายเพื่อบริโภคขนมไทยนั้น เป็น เพราะพวกเขาต้องการบริโภค “ความเก่าแก่” “ความโบราณ” “ความเป็นท้องถิ่น” หรือเรียกโดยรวมว่า “ความเป็น ของแท้” หรือจะต้องสามารถบอกได้ว่าเป็นขนมดั้งเดิม หรือเป็นเจ้าของที่มีชื่อเสียงประจำท้องถิ่น เพื่อให้รู้สึกว่ามี “ถึง” สถานที่ท่องเที่ยวแล้วนั่นเอง ซึ่งรูปลักษณะของสินค้าและวิธีการผลิตสินค้าของห้างสรรพสินค้าไม่สามารถทำ หน้าที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้ [12]

เมื่อฉาก ตัวละคร และสินค้าแห่งอดีตกาลได้รับการรื้อฟื้น คัดสรร ประดิษฐ์สร้างให้กลับมาแสดงคุณค่า ความงามเชิงสถาปัตยกรรม พร้อมทั้งทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของตลาดสามชุกให้แก่ผู้มาเยือน ได้ศึกษาเรียนรู้และสามารถจับต้องซื้อขายได้ ตลาดสามชุกจึงกลายเป็นพื้นที่แห่งการท่องเที่ยวเชิงถวิลหาอดีตที่ สมบูรณ์แบบแห่งหนึ่ง และเมื่อสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ที่เข้ามา ทั้งจากรายการโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร ช่วยประชาสัมพันธ์เรื่องราวของตลาดย่านยุคสามชุกออกไป ผู้คนจากทั่วสารทิศได้แวะเวียนมาเยี่ยมสามชุกตลาด ร้อยปีแห่งนี้ จนสามารถเปิดตัวสามชุกตลาดร้อยปีได้อย่างสมบูรณ์เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2547

การใช้อำนาจกฎเกณฑ์ขององค์กรเอกชนและรัฐระดับชาติและนานาชาติในการกำหนด

คุณค่าทางประวัติศาสตร์ให้กับพื้นที่ตลาดย่านยุคสามชุก

การได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่นประเภทองค์กร จากสมาคมสถาปนิกสยาม

เมื่อคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์และชาวตลาดสามชุก ได้สร้างคามหมายให้ตลาด สามชุกได้กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมแบบใหม่ในนามของตลาดย่านยุคแหล่งท่องเที่ยวเชิงถวิลหาอดีต และสร้าง มูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยการรื้อฟื้นมรดกทางวัฒนธรรมในอดีตให้เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวสำเร็จแล้ว คณะ กรรมการพัฒนาตลาดสามชุกด้วยการสนับสนุนของมูลนิธิชุมชนไทจึงได้สร้างคามหมายชุดใหม่ให้กับพื้นที่แห่งนี้ ด้วยการสร้าง “คุณค่า” ทางประวัติศาสตร์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ต่อรองกับกรมธนารักษ์มิให้รื้อถอนมรดก ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเหล่านี้ออกจากพื้นที่ โดยเริ่มจากการเสนอชื่อองค์กรเพื่อเข้ารับการพิจารณารางวัลด้าน การอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทองค์กร จากสมาคมสถาปนิกสยาม และในปีพ.ศ.2548 คณะกรรมการ

พัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ก็ได้รับรางวัลดังกล่าว เนื่องจากปฏิบัติการของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์สอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 2 คือเป็นองค์กรผู้ริเริ่มผลักดันให้มีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

ปองขวัญ (สุขวัญนา) ลาซุส ผู้อำนวยการสมาคมสถาปนิกสยาม กล่าวว่า “ที่สมาคมให้รางวัลคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ เพราะเราเห็นว่าคณะกรรมการฯ ชุดนี้ได้รับเริ่มในการอนุรักษ์ชุมชนขึ้นเพื่อทำให้กรมธนารักษ์เปลี่ยนใจหันมาร่วมอนุรักษ์มรดกของเดิมและปรับปรุงให้ดีขึ้น ต้องขอขอบคุณแทนประชาชนชาวไทยทั้งประเทศที่ชุมชนนี้ได้ช่วยพวกเรารักษามรดกของชาติไว้” [13]

รางวัลและคำประกาศดังกล่าว นอกจากสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่ตลาดสามชุกได้กลายเป็นองค์กรที่อนุรักษ์หวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองแล้ว ยังทำให้สถาปัตยกรรมของชุมชนท้องถิ่นถูกผนวกรวมและสถาปนาให้เป็นมรดกของชาติอีกด้วย

การทำให้ตลาดย้อนยุคสามชุกกลายเป็น “ย่านประวัติศาสตร์”: แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

เมื่อตลาดย้อนยุคสามชุกได้รับรางวัลการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม จากสมาคมสถาปนิกสยามและมรดกทางสถาปัตยกรรมของชุมชนท้องถิ่นได้รับการผลักดันให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทยแล้ว คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์จึงเป็นตัวแทนชาวตลาดสามชุกนำรางวัลและความหมายดังกล่าวไปต่อรองกับกรมธนารักษ์ เพื่อขอใช้พื้นที่บริเวณซอย 1 ซอย 2 และพื้นที่ริมแม่น้ำท่าจีนอยู่อาศัยและทำมาหากินต่อไป โดยกรมธนารักษ์ขอให้กองออกแบบแผนและก่อสร้างพิจารณาให้ความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม รวมทั้งคุณค่าทางโบราณคดีของอาคารสิ่งปลูกสร้างในตลาดสามชุกเพื่อใช้ประกอบการพิจารณา

สืบวันถัดมา กองแบบแผนและก่อสร้างสรุปความเห็นกลับมายังกรมธนารักษ์ว่า สภาพโครงสร้างของอาคารในตลาดสามชุกชำรุดทรุดโทรมและเสื่อมสภาพไปมากซึ่งต้องมีการปรับปรุง ส่วนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมนั้น เห็นว่า **ไม่มีรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น** ส่วนที่เห็นคุณค่าทางฝีมือก็เป็นส่วนประกอบของอาคาร เช่น ลายฉลุไม้ช่องลม ประตูบานเฟี้ยม ไม้ลูกกรงระเบียง เป็นต้น ส่วนแนวคิดคุณค่าทางโบราณคดีของอาคารสิ่งปลูกสร้างในบริเวณดังกล่าว เห็นควรสอบถามจากกรมศิลปากรต่อไป

ต่อมาในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 อธิบดีกรมศิลปากรได้มีหนังสือถึงอธิบดีกรมธนารักษ์ แจ้งว่า กรมศิลปากรพิจารณาแล้วเห็นว่า พื้นที่และอาคารภายในตลาดร้อยปีสามชุก จัดเป็นโบราณสถานประเภท **“ย่านประวัติศาสตร์”** ที่มีความสำคัญในด้านของประวัติศาสตร์ชุมชนและรูปแบบอาคารพื้นถิ่นซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์การพิจารณาพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ในข้อที่ 4 ของกรมศิลปากร จึงเห็นสมควรให้อนุรักษ์พื้นที่และอาคารภายในตลาดร้อยปีสามชุกไว้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนต่อไป และต่อมาในวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2550 อธิบดีกรมธนารักษ์ได้มีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อ **“ยกเลิก”** โครงการพัฒนาที่ดินราชพัสดุแปลงบริเวณตลาดสามชุกเป็นอาคารพาณิชย์ และเห็นสมควรอนุรักษ์พื้นที่และอาคารภายในตลาดสามชุกไว้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ด้วยเหตุนี้ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวตลาดสามชุกกับราชพัสดุจึงเริ่มคลี่คลายตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การทำให้ตลาดย้อนยุคสามชุกกลายเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก

เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2552 องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ประจำประเทศไทย ได้ประกาศให้ตลาดสามชุกได้รับรางวัลระดับ “ดี” จากการประกวดโครงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกประจำปี 2552 และมีการจัดงานฉลองรางวัลดังกล่าวขึ้นเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2552 โดยมีผู้นำสูงสุดของภาครัฐ คือ อธิบดีพลฯ ท่านนายกรัฐมนตรีนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ มาเป็นประธานในพิธี

คณะกรรมการผู้พิจารณาตัดสินได้ยกย่องการอนุรักษ์ชุมชนย่านตลาดเก่าสามชุกนี้ว่า “โครงการอนุรักษ์ชุมชนย่านตลาดเก่าสามชุกนี้ได้รับรางวัล Award of Merit เนื่องจากแผนฟื้นฟูของโครงการสามชุกนี้ได้แสดงออกถึงวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและแนวทางที่แสดงถึงการร่วมมือกันของหน่วยงานท้องถิ่น จนสามารถผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจมาได้ โครงการนี้ทำให้เกิดความตระหนักในวงกว้างของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานขึ้นมาจากรากหญ้า และมีคุณสมบัติที่จะเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ชุมชนทางประวัติศาสตร์แห่งอื่นๆ ในประเทศไทยได้และในประเทศต่างๆ ให้สถานที่ประวัติศาสตร์คงอยู่กับชุมชนแต่ละประเทศต่อไป” [14]

ในวันดังกล่าว อดีตนายกรัฐมนตรียังได้กล่าวแสดงความยินดีและยกย่องให้ตลาดสามชุกเป็น “ชุมชนต้นแบบ” ในการใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมมาพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส ซึ่งเป็นการต่อสู้ของชุมชนกับกระแสโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยมได้อย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลังตัวแทนของกรมธนารักษ์ได้นำคณะผู้บริหารและเจ้าหน้าที่กรมธนารักษ์ทั่วประเทศจำนวนกว่า 100 คน มาร่วมแสดงความยินดี พร้อมมอบหมายให้เจ้าหน้าที่กรมธนารักษ์ทุกจังหวัดสำรวจพื้นที่ที่อยู่ในความดูแลของกรมธนารักษ์ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของชุมชนหรือตลาดเก่า และสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้คงสภาพพื้นที่และสถาปัตยกรรมเก่าแก่ของอาคารบ้านเรือนโดยจัดเป็นย่านประวัติศาสตร์และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน

คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารระดับสูงของกรมธนารักษ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึง “การยอมรับ” ของกรมธนารักษ์ว่าพื้นที่แห่งนี้ได้เปลี่ยนความหมายจากการเป็นพื้นที่ที่ “ไร้มูลค่าทางเศรษฐกิจ” มาเป็นพื้นที่ที่สามารถ “สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ” ได้อย่างมหาศาลหรือที่เรียกว่า “เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” ด้วยการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างทุนทางวัฒนธรรมใน “อดีต” ให้มาเป็นสินค้าใน “ปัจจุบัน” ตลอดจนสามารถนำมาสร้างความหมายใหม่ให้กลายเป็น “แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น” จนกลายเป็นที่ยอมรับและชื่นชมจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ นอกจากนั้น ยังสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่แห่งนี้ได้เปลี่ยนความหมายจากพื้นที่ที่เคยได้รับการประเมินว่า “ไม่มีรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น” กลายเป็น พื้นที่ “ย่านประวัติศาสตร์” ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และรูปลักษณ์ของอาคารดังกล่าวยังสามารถทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของตลาดสามชุกให้แก่ผู้ที่มาเยือนได้ศึกษาเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ยิ่งไปกว่านั้น ความสำคัญของสถาปัตยกรรมของอาคารร้านค้าภายในตลาดสามชุกยังได้ถูกผนวกรวมและสถาปนาให้มีความสำคัญและสัมพันธ์กับมรดกทางวัฒนธรรมของชาติอีกด้วย ซึ่งปรากฏการณ์การต่อสู้ ต่อรองและช่วงชิงพื้นที่ของชาวตลาดสามชุกมิให้ถูกไล่รื้อถอนจากกรมธนารักษ์ด้วยปฏิบัติการผลิตสร้างความหมายให้กับพื้นที่ และการรื้อฟื้นวัฒนธรรมในอดีตให้มาเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวในปัจจุบันนั้น เป็นวิถีแห่งการต่อสู้ที่สมควรได้รับการยกย่องให้เป็น “ชุมชนต้นแบบ” ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาข้างต้น สรุปได้ว่า ตลาดสามชุกถูกผลิตสร้างให้มีความหมายที่หลากหลายและสิ้นไหลตลอดเวลา เริ่มตั้งแต่การเป็นพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนท้องถิ่นริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน พัฒนามาเป็นชุมชนการค้าชาวแห่งหนึ่งริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ตลาดประจำอำเภอที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก และชุมชนที่ถูกลดทอนบทบาทศูนย์กลางการค้าจนเกิดความขัดแย้งกับกรมธนารักษ์ในที่สุด การผลิตสร้างความหมายดังกล่าวนอกจากเป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้ตลาดสามชุกในแต่ละช่วงบริบทแล้ว ยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ต่อรองของชาวตลาดสามชุกกับอำนาจรัฐโดยกรมธนารักษ์ ด้วยการสร้างความหมายใหม่ลงบนพื้นที่พร้อมสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจกลับคืนมาให้ตลาดแห่งนี้ในฐานะของ “สามชุกตลาดร้อยปี ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” หรือ ‘ตลาดย้อนยุคสามชุก’ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการบริโภคอดีต ดังนั้นการผลิตสร้างให้พื้นที่ตลาดสามชุกกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางเศรษฐกิจแบบใหม่เพื่อเป็นเครื่องมือและเป้าหมายในต่อสู้ต่อรองกับอำนาจ

รัฐจึงสอดคล้องกับที่องรี เลอเฟบว์ (Henri Lefebvre) [1] ได้กล่าวไว้ว่า ความหมายของพื้นที่เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัวมนุษย์ได้สร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่ตลอดเวลาเพื่อเป็นเป้าหมายในการยึดครองและครอบงำ ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือในการโต้ตอบ ต่อรอง และขัดแย้งอำนาจที่เกิดจากความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์บนพื้นที่ พื้นที่ต่างๆ ที่ห้อมล้อมเราอยู่ในสังคมจึงเป็นการเมืองเรื่องพื้นที่ (The Politics of Space) หรือเรื่องราวของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่สังคมแต่ละแบบแต่ละยุคสมัยผลิต/กำหนดขึ้น ซึ่งพื้นที่แต่ละแบบแต่ละยุคสมัยก็จะมีภาคปฏิบัติการว่าด้วยพื้นที่ (Spatial Practices) แตกต่างกันไป

นอกจากชาวตลาดสามชุกได้ผลิตสร้างความหมายชุดใหม่ให้กับพื้นที่แล้ว ยังมีการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ในอดีตของชาวตลาดสามชุก ไม่ว่าจะเป็นโคลงนิราศสุพรรณและสุนทรภู่ ขุนจันทน์จันทน์ วัตถุขาวของ เรื่องราวความทรงจำ และอาหารในชีวิตประจำวันของผู้คนในตลาดสามชุกให้มาเป็นสินค้าที่สามารถซื้อขายได้ในปัจจุบัน เพื่อเพิ่มพลวัตทางเศรษฐกิจให้กับพื้นที่ พร้อมทั้งการสถาปนาให้มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสามชุกกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติและนานาชาติเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ต่อรองกับกรมธนารักษ์อีกด้วย ซึ่งผลการศึกษาข้างต้น พบว่า มีข้อแตกต่างกับงานของมูริซิโอ เพเลจจี (Murizio Peleggi) [2] อยู่ 2 ประการคือ

ประการแรก เพเลจจี ชี้ให้เห็นว่า เมื่อประเทศไทยได้สถาปนาให้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย ดังเช่น เมืองโบราณสุโขทัยและอยุธยา รัฐก็ได้ตั้งหน่วยงานคือ กรมศิลปากร ขึ้นมาดูแลแหล่งประวัติศาสตร์นั้นๆ พร้อมทั้งทำให้แหล่งประวัติศาสตร์นั้นกลายเป็นสินค้าเพื่อการบริโภคของนักท่องเที่ยว โดยการกันให้ประชาชนที่เคยอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นออกไปจากพื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการแยกอดีตไว้คนละส่วนกับพื้นที่ในชีวิตประจำวันของคนปัจจุบัน แต่สำหรับอดีตของ “ตลาดสามชุก” มีความหมายมากไปกว่าอดีตที่เป็นซากปรักหักพังที่ถูกจัดไว้ในพื้นที่เขตอุทยานประวัติศาสตร์ เพราะพื้นที่อดีตของตลาดสามชุกถูกวางทับซ้อนอยู่ในพื้นที่เดียวกับพื้นที่ของตลาดสามชุกปัจจุบันที่มีชีวิตของชาวตลาดสามชุกปัจจุบันรวมอยู่ด้วย อดีตในแต่ละบริบทของตลาดสามชุกจึงผสมผสาน คลุกเคล้า เลื่อนไหลอยู่กับพื้นที่ทางสังคม ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและความทรงจำของผู้คนในปัจจุบันทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน

ประการที่สอง เพเลจจีได้กล่าวว่า กระบวนการทำให้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทยนั้น รัฐเป็นผู้ใช้อำนาจในการดำเนินการค้นคว้า เคลื่อนย้าย ยืนยันความเป็นของแท้และสืบสานมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นเพียงฝ่ายเดียว และพยายามบังคับให้ชาวบ้านยอมรับความชอบธรรมในการจัดการมรดกจากอดีตกาลนั้น ด้วยการสร้างเรื่องราวให้ผูกติดกับประวัติศาสตร์ชาติ สถาบันพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ รวมถึงการใช้ข้อกฎหมายบังคับ ซึ่งเป็นการทำให้อดีตที่เคยเป็นของผู้คนในพื้นที่ปัจจุบันกลายเป็นอดีตของคนอื่น เป็นอดีตที่แปลกแยกไม่มีความสัมพันธ์กับผู้คนและพื้นที่ในปัจจุบัน แต่สำหรับชาวตลาดสามชุกนั้น พวกเขาเป็นผู้เลือก ตกแต่งและผลักดันให้มรดกทางวัฒนธรรมในอดีตของชุมชนที่เป็นประโยชน์ต่อปัจจุบัน ผ่านกระบวนการให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์และได้รับการยืนยันความเป็นของแท้และดั้งเดิมจากหน่วยงานภายนอกทั้งในระดับประเทศชาติและระดับภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ตลอดจนทำให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นกลายเป็นสินค้าในธุรกิจการท่องเที่ยวด้วยตนเอง อดีตของชาวตลาดสามชุกจึงผสมผสานผูกพันกับวิถีชีวิตของผู้คนและพื้นที่ในปัจจุบัน และถูก “ผลิตซ้ำ” อยู่ตลอดเวลาจนกลายเป็น “วิถีชีวิตประจำวัน” ของผู้คนในตลาดสามชุกในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาและข้อค้นพบจากงานวิจัยเรื่องนี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมวิจัย โดยสามารถใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจกระบวนการผลิตสร้างความหมายของพื้นที่ และกระบวนการทำให้มรดกวัฒนธรรมในอดีตกลายเป็นสินค้าในปัจจุบันของชุมชนท้องถิ่นที่กำลังเปลี่ยนผ่านมาเป็นชุมชนแห่งธุรกิจ

การถวิลหาอดีตหรือ “ตลาดย้อนยุค” รวมทั้งชุมชนที่มีมิติด้านการเมืองเรื่องพื้นที่ทั้งในและต่างประเทศได้เป็นอย่างดี อีกทั้งก่อประโยชน์ต่อชุมชนตลาดสามชุกซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัย ในการเป็นข้อบันทึกทางประวัติศาสตร์ถึงพัฒนาการของตลาดสามชุกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีการคิด วางแผน และดำเนินงานในการต่อสู้กับอำนาจรัฐเพื่อรักษาพื้นที่ของตลาด ตลอดจนกลวิธีในการสร้างพลังของชุมชนในการต่อสู้กับทุนข้ามชาติที่เข้ามาแย่งชิงการเป็นศูนย์กลางทางการค้าของตลาดสามชุกให้กลับคืนมาในมิติของตลาดย้อนยุคอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- [1] Lefebvre, Henri. (1991). **The Production of Space**. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.
(Translated by Donald Nicholson-Smith).
- [2] Peleggi, Maurizio. (2002). **The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia**. Bangkok: White Lotus.
- [3] พระครูสุวรรณจิตต.(มปป.).หนังสือสวนมนต์วัดสามชุก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [4] สุนทรภู่. (2510). โคลงนิราศสุพรรณฉบับสมบูรณ์ พร้อมด้วยเชิงอรรถและแผนที่สังเขปแสดงระยะเดินทาง. พระนคร : กรมศิลปากร.
- [5] แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). (ซีดีรอม). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- [6] อรุณลักษณ์ อ่อนวิมล. กรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์. สัมภาษณ์วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554
- [7] กฤตยา เสริมสุข. กรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์. สัมภาษณ์วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554
- [8] พงษ์วิน ชัยวิรัตน์. ประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์. สัมภาษณ์วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554
- [9] คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์. (2551). **สืบสานงานศิลป์ถิ่นสามชุก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. มปท.มปพ.
- [10] สิริกมล ศรีเดช. (2545). **ตลาดดอนหวาย: พื้นที่แห่งการท่องเที่ยวและการบริโภค**.ปริญญาโทสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [11] ชาคร สิทธิเคหภาค. (2551). **5 เมืองเล็กน่าเที่ยว**. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- [12] วิภาณี กาญจนากัญญากุล. (2545). **ขนมไทยและวัฒนธรรมการบริโภค: กรณีศึกษาตลาดดอนหวาย**. ปริญญาโทสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [13] **สารคดีชุมชน**. (ม.ป.ป.). (ซีดีรอม). สุพรรณบุรี: คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์.
- [14] พรธงาม เหล่าธรรมสารและปรีดา คงแป้น. (2550). **ย้อนมอง...สามชุกตลาดร้อยปี...กว่าจะถึงวันนี้**. เอกสารในโอกาสรับมอบรางวัลอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ชุมชนสามชุกตลาดร้อยปี 11 ธันวาคม 2552.